

ХАРАЖАТЛАРНИНГ СТРАТЕГИК БОШҚАРУВ ҲИСОБИНИ САМАРАЛИ ТАШКИЛ ҚИЛИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ

Пардаева Шаҳноза Абдинабиевна -

PhD, катта ўқитувчи,

Тошкент молия институти

[doi https://doi.org/10.55439/ECED/vol23_iss2/a22](https://doi.org/10.55439/ECED/vol23_iss2/a22)

Аннотация. Мақолада анъанавий тарзда шакланган ва амалиётда қўлланилаётган харажатларнинг стратегик бошқарув ҳисоби муаммолари аниқланган ҳамда корхоналарда харажатларни бошқариш ва уларни ҳисобга олишнинг янги ва самарали механизмларини ишлаб чиқиш зарурати асосланган. Шу ҳулоса асосида айни пайтда жаҳон амалиётида харажатлар, даромад ва молиявий натижаларнинг стратегик бошқарув ҳисобини ташкил қилиш ва юртишнинг учта устувор йўналишлари қўлланилиб келинаётганлиги кўрсатиб берилган.

Калит сўзлар: харажат, қиймат занжири, харажатларнинг стратегик бошқарув ҳисоби.

НАПРАВЛЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УЧЕТА ЗАТРАТ

Пардаева Шаҳноза Абдинабиевна -

PhD, старший преподаватель

Ташкентский финансовый институт

Аннотация. В статье обозначены проблемы учета стратегического управления затратами, которые традиционно формируются и используются на практике, и основывается на необходимости разработки новых и эффективных механизмов управления затратами и учета на предприятиях. На основании этого вывода показано, что в настоящее время в мировой практике для организации и ведения стратегического управленческого учета затрат, доходов и финансовых результатов используются три приоритета.

Ключевые слова: расходы, цепочки стоимости, учет стратегического управления затратами.

DIRECTIONS FOR EFFECTIVE ORGANIZATION OF STRATEGIC COST ACCOUNTING

Pardaeva Shakhnoza Abdinabiyevna -

PhD, senior teacher Tashkent Institute of Finance

Annotation. The article identifies the problems of strategic management cost accounting, which are traditionally formed and used in practice, and substantiates the need to develop new effective mechanisms for cost management and cost accounting at enterprises. Based on this conclusion, it is shown that in world practice, three priorities for the organization and maintenance of strategic management accounting of costs, revenues and financial results are used.

Keywords: cost, value chain, strategic management accounting of costs.

Кириш. Харажатларни бошқариш ва уларни ҳисобга олиш муаммоси ҳар бир корхонанинг фаолият жараёнини қамраб олган мураккаб ва муҳим жараёндр.

Иқтисодиётни модернизациялаш, мамлакатимиз иқтисодиётининг барча тармоқларида чуқур таркибий ўзгаришлар амалга оширилаётган ҳозирги пайтда, фикримизча, ана шу муаммонинг моҳиятини белгилайдиган қуйидаги бир қатор омиллар яққол намоён бўлмоқда: корхоналар харажатларини бошқариш ва ҳисобга олишда уларнинг шаклланишига таъсир кўрсатувчи ташқи муҳим бир қатор омиллар умуман инобатга олинмайди ёки уларнинг таъсирига етарлича эътибор қаратилмайди; корхона фаолиятига дахлдор бўлган муҳим стратегик бошқарув қарорларни қабул қилиш жараёни учун маълумот тақдим қилишнинг амалдаги тизими самараси сезилмайди ёки шундай ҳолларда унинг умуман фойдасиз эканлиги кўзга яққол ташланади; анъанавий шаклда ахборот тақдимоти вазифасини бажариб келаётган ҳисоб

тизимлари томонидан тақдим этилаётган маълумотлар аксарият ҳолларда деярлик яроқсиз, кечикиб берилаётган ёки аниқмаслиги туфайли ҳам уларнинг самараси кескин пасайиб кетган.

Анъанавий тарзда шакланган ва амалиётда қўлланилиб келинаётган бошқарув ҳисобининг қуйидаги муаммолари мавжуд: бошқарув ҳисоби манфаатлари нуқтаи назаридан харажатларнинг нотўғри тарзда шартли-ўзгарувчан ва шартли-ўзгармас гуруҳларга классификация қилиниши; корхона фаолияти ҳажмининг кескин тарзда ошган вақтларида, таннархнинг ишлаб чиқариш ҳажми билан боғлиқ бўлмаган тарзда нотўғри шаклантирилиши; билвосита (иккиламчи, эгри ва ш.к.) харажатларни тақсимлашда қўлланиладиган усулларнинг самарасизлиги; мавжуд маълумотлар асосида стратегик бошқарув қарорларини қабул қилиб бўлмаслиги; ишлаб чиқарилаётган маҳсулот бирлиги таннархини аниқлашда қўлланилаётган харажатлар ҳисобининг меъёрий усули самарасиз эканлиги.

Вужудга келган мана шу вазият, ўз-ўзидан, корхоналарда харажатларни бошқариш ва уларни ҳисобга олишнинг янги ва самарали механизмларини ишлаб чиқишни талаб қилмоқда.

Адабиётлар шарҳи. Рақамли иқтисодиёт шароитида барча хўжалик юритувчи субъектларнинг бош мақсади юқори фойда олиш ҳисобланади. Албатта, ушбу натижага эришиш бир қанча жараёнларга узвий боғлиқ. Улар орасида энг муҳими даромад ҳамда харажатларнинг тан олинишидир. Хўжалик юритувчи субъектларда даромадлар каби харажатлар ҳам молиявий натижаларнинг асосий кўрсаткичи ҳисобланади [1].

Маҳаллий иқтисодчи олимлардан Н.Б.Абдусаломова, У.У.Костаев, А.Х.Пардаев, Б.А.Хасанов, А.А.Хашимов томонидан молиявий натижаларнинг асосий кўрсаткичлари, шу қаторида харажатларнинг назарий-услубий жиҳатлари тадқиқ этилган [2].

Шунингдек, А.Х.Пардаев ҳамда У.У.Костаевнинг илмий тадқиқот ишларида хўжалик юритувчи субъектларда олинган даромад ва фойда категорияларининг функциялари ҳамда хўжалик юритувчи субъектларда тушумларининг ошиши билан фойда ўсиши ўртасидаги корреляцион боғланиш ҳамда ана шу кўрсаткичларнинг харажатларга нисбатан ўзгариш орасидаги нисбат четланишлари таҳлил қилиб чиқилган [3].

МДХ мамлакатлари иқтисодчи олимларидан В.Б.Ишавкевич, В.Э.Керимов, И.Г.Кондратова, В.Ф.Палий томонидан ҳам хўжалик юритувчи субъектларда стратегик бошқарув ҳисобини харажатлар асосида ташкил қилиш, харажатларнинг стратегик бошқарув ҳисобида қўлланиладиган калькуляция усулларини янада такомиллаштириш ҳамда бюджетлаштириш масалаларига алоҳида эътибор қаратилган [1, 5].

Мамлакатимиз иқтисодчи олимларидан А.З.Авлоқулов ўз илмий изланишлари натижаларига асосланиб, молиявий натижаларни ифодаловчи харажат кўрсаткичларидан “чиқим”, “сарф” ва “харажат” категориялари ўртасидаги услубий ҳамда методологик фарқларни кўрсатиб берган [6].

Н.Б.Абдусаломова таъкидлаганидек, “...харажатлар маркази бўйича харажатларни режалаштириш ва ҳисобини ташкил қилишнинг ўзига хос хусусияти шундаки, бу жойда харажатлар унинг учун тўғри харажатлар ҳисобланади. Шундай қилиб, эгри харажатлар бироз камаяди ва маҳсулот таннархида тўғри харажатлар улуши кенгайди” [4].

А.К.Ибрагимов, Б.А.Хасанов, Н.К.Ризаев хўжалик юритувчи субъектларда харажатларнинг бошқарув ҳисобини ташкил қилиш ва юритишга йўналтирилган янги технология ва инновацион ёндашувларни тақдир этганлар [7].

М.Б.Калонов эса корхоналарда даромадлар ва харажатлар ҳисоби ҳамда таҳлили методологиясини такомиллаштириш борасида уларни фаолият йўналишлари бўйича ҳисобга олишни тақдир этиб, ҳисобга олиш регистрини ишлаб чиққан ҳамда ишчи счётлар тузилмасини тақдир этган [8].

С.Н.Ташназаров “Фойда ва зарарлар ҳамда бошқа тўплам даромадлар тўғрисидаги ҳисобот”, “Маҳсулот (иш, хизматлар) таннархи тўғрисидаги ҳисобот”ларнинг шакллари ҳамда бундай ҳисоботларни тузишда “верияйбл костинг” (variable costing) тизимини қўллашнинг такомиллашган услубий тартибинини тақдир этган [9, 10].

Тадқиқот методологияси. Мақолада илмий изланиш давомида аниқ фактларга асосланган ҳолда маълумотларни гуруҳларга ажратиш, шунингдек, индекс ва норматив усулни инobatга олиб, унинг тузилмасини ўрганиш асосида ижтимоий ва иқтисодий ҳолатларни таҳлил қилиш, таҳлил ва синтез қилиш, статистик маълумотларни таққослаш каби усуллардан фойдаланилди.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси. Олиб борилган илмий тадқиқотлар натижаси кўрсатдики, ҳозирги кунда жаҳон амалиётида харажатлар ва молиявий натижаларнинг стратегик бошқарув ҳисобини ташкил қилиш ва юритишнинг учта устувор йўналиши қўлланилмоқда:

1. Қиймат занжирини шакллантириш орқали корхона фаолияти йўналишлари бўйича (М.Портер).

2. Маҳсулот ҳаракати давомида харажатлар ошиб бориши асосида (Б.Райан).

3. Харажатларни стратегик бошқариш орқали (Дж.Шанк ва В.Говиндараджан).

Бунда харажатларнинг стратегик бошқарув ҳисобини ташкил қилиш қуйидаги муҳим тамойилларга асосланади:

– харажатларни стратегик бошқариш механизмларидан фойдаланиш;

– корхона фаолияти йўналишлари бўйича қиймат занжирини шакллантириш;

– маҳсулот ҳаракати давомида харажатлар ошиб бориши тўғрисида ахборотни шакллантириш;

– қарорлар қабул қилиш учун маҳсулотнинг бутун ҳаракатини кузатиб бориш тамойилидан фойдаланиш.

Қиймат занжирини шакллантириш концепцияси М.Портер томонидан ишлаб чиқилган бўлиб, у корхоналарнинг фаолиятларини асосий ва ёрдамчи гуруҳларга бўлиш тамойилига асосланади.

Қиймат занжирини шакллантириш ҳар бир корхона томонидан маҳсулотни ишлаб чи-

қаришдан то унинг охирги истеъмолчиси талабларини қондиришгача мувофиқлаштириб борилувчи ҳаракатлар йиғиндисидан иборат, яъни хомашё етказиб берувчилар билан шартномалар тузиш жараёни билан бошланиб, ишлаб чиқарилган маҳсулотнинг энг охирги истеъмолчисига етказиб беришгача бўлган барча жараёнларни бевосита ҳисобга олиш тушунилади.

Қиймат занжирини шакллантираётган ҳар бир занжир бўғини занжирдаги кейинги бўғин учун сифатли маҳсулот етказиб бериш, харажатларни имкон қадар камайтириш ва якуний маҳсулотнинг рақобатбардош бўлиши учун масъуллигини ҳис қилиш керак. Стратегик бошқарув ҳисобида М.Портернинг қиймат занжиридан фойдаланиш корхоналарнинг алоҳида фаолият йўналишларини аниқ ажратиб олиш,

мазкур йўналишлар бўйича ҳам ички, ҳам ташқи харажатларни ҳисобга олиш ва уларни самарали бошқариш имкониятини яратади.

Харажатларни стратегик бошқариш мақсадида зарур бўладиган маълумотларни нафақат умумий фаолият бўйича, балки ҳар бир фаолиятдаги харажатлар миқдорининг харажат турлари бўйича ҳам шакллантириш зарур. Эътироф этиш жоизки, харажатларни гуруҳлаштириш бўйича амалиётда мавжуд усуллар стратегик бошқарув ҳисоби манфаатларига тўғри келмайди. Стратегик бошқарув ҳисобини самарали тарзда ташкил қилиш ва юритиш учун амалда бошқарув ҳисоби манфаатлари учун қўлланиладиган харажатларни туркумлаш ёндашувидан фарқ қиладиган қуйидаги гуруҳлаштириш усули таклиф қилинади (1-жадвал):

1-жадвал

Стратегик бошқарув ҳисобида харажатларни гуруҳлаш

№	Гуруҳлаш белгиси	Харажат тури
1.	Стратегик қарорларни қабул қилишдаги иштирокига қараб	1.1. Муқаррар харажатлар. 1.2. Бартараф этиладиган харажатлар. 1.3. Ўсиб боровчи харажатлар.
2.	Вужудга келиш вақтига қараб	2.1. Ўтган давр харажатлари. 2.2. Жорий давр харажатлари. 2.3. Келгуси давр харажатлари.
3.	Бошқарилиш даражасига қараб	3.1. Бошқариладиган харажатлар. 3.2. Бошқарилмайдиган харажатлар.
4.	Фаолият турига қараб	4.1. Асосий харажатлар. 4.2. Ёрдамчи харажатлар.
5.	Маҳсулот ҳаракатидаги иштирокига қараб	5.1. Асосий ресурс харажатлари. 5.2. Ёрдамчи ресурс харажатлари.
6.	Ишлаб чиқарилаётган маҳсулот таннархидаги ўрнига қараб	6.1. Қўшимча қиймат яратадиган харажатлар. 6.2. Қўшимча қиймат яратмайдиган харажатлар.
7.	Стратегик қарор қабул қилишда ҳисобга олинишига қараб	7.1. Релевант харажатлар. 7.2. Норелевант харажатлар.

Маълумки, бошқарув ҳисобини ташкил қилиш ва юритиш мақсадида харажатлар, аввало, шартли-ўзгарувчан ва шартли-доимий гуруҳларга туркумланиб келинган.

Глобаллашув, мамлакат иқтисодиётини модернизация қилиш, хорижий инвестицияларни жалб этиш ва экспорт географиясини кенгайтириш масалалари кун тартибда долзарб бўлиб турган ҳозирги кунда эса харажатларнинг ана шундай – доимий ҳамда ўзгарувчан гуруҳга бўлиниши мақсадга мувофиқ эмас, деб ҳисоблаймиз.

Ҳозирги кунда жуда кўп иқтисодчи олим ва амалиётчилар стратегик ёндашув жиҳатидан ўзгарувчан харажатларни фойдасиз, деб ҳисобламақда. Аниқроғи, стратегик ривожланиш мақсадидан келиб чиқсак, барча харажатларни ўзгарувчан деб ҳисобга олиш кўпроқ фойда келтиради, деб ўйлаймиз. Шу нуқтаи назардан олиб қаралса, стратегик бошқарув қарорларини қабул қилиш пайтида ҳисобга олиниши

жиҳатидан харажатларнинг бартараф этиладиган, ўсиб боровчи ҳамда муқаррар харажатлар туркумига бўлиниши мақсадга мувофиқ.

Муқаррар харажатлар корхона раҳбарияти томонидан ҳар бир вариантдаги стратегик бошқарув қарори қабул қилинишидан қатъи назар барибир амалга ошади, яъни уларнинг миқдори ўзгармайди.

Шу билан бир қаторда *бартараф этиладиган харажатлар* миқдори эса қабул қилинадиган стратегик бошқарув қарорлари асосида ўзгаради.

Харажатларнинг стратегик бошқарув ҳисобини ташкил қилиш жараёнида *ўсиб боровчи харажатлар* туркумига ҳам, албатта, эътибор қаратиш ва бундай харажатларни алоҳида классификация гуруҳига ажратиб ҳисобга олиш лозим. Чунки маҳсулот ишлаб чиқариш жараёни билан боғлиқ барча моддий, молиявий ва меҳнат ресурслари, шунингдек, инфратузилма, технологик жараён ва маҳсулот дизайни

харажатларини бир миқдорда сақлаб туриш мумкин. Бу ҳолатда харажатларнинг умумий ҳажми маълум вақтлар оралиғида ўзгармайди. Шу йўналишнинг маълум бир томонларини такомиллаштириш, янгилаш, инвестициялар олиб кириш мақсадида стратегик бошқарув қарорлари қабул қилинса, бундай харажатлар миқдори ошиб боради, ана шу икки ҳолат ҳўжалик юритувчи субъектга турли хил самара келтиради.

Харажатларни вужудга келиш вақтига қараб *ўтган давр, жорий вақт, келгуси давр* харажатлар гуруҳига туркумланиши уларнинг содир этилган вақтини аниқлаш мақсадида амалга оширилади, чунки бундай ёндашув маълум бир давр оралиғидаги даромадлар миқдорини тўғри ҳисоблаш ва якуний молиявий натижалар миқдорини аниқ ҳисобга олиш имкониятини яратади. Стратегик бошқарув ҳисобида харажатлар тўғрисидаги маълумотларни юқорида таклиф этилаётган усулларда гуруҳлаштириш ҳар бир корхонанинг фаолият йўналишлари бўйича харажатлар тўғрисидаги маълумотларни тизимли равишда шакллантириш, уларнинг тезкорлигини таъминлаш, ресурслардан оқилона фойдаланиш ва якуний натижани тўғри шакллантиришга замин яратади.

Корхоналарда харажатларнинг стратегик бошқарув ҳисобини биз таклиф қилаётган гуруҳлаштириш тамойили асосида ташкил қилиш қуйидаги ҳаракатлар (ҳаракатлар алгоритми)ни амалга оширишни тақозо этади: корхонанинг қиймат занжиридаги асосий ва ёрдамчи фаолият йўналишлари ажратилади ва таҳлил қилиб чиқилади; алоҳида ажратиб олинган ҳар бир фаолият йўналиши бўйича харажатлар гуруҳлари маркази аниқланади; ҳар бир фаолият йўна-

лиши бўйича харажатларни ташкил қилувчи моддалар (элемент) белгиланади; ишлаб чиқарилаётган маҳсулот турлари бўйича харажатларни тақсимлаш амалга оширилади; алоҳида олинган маҳсулот бирлигининг таннархи аниқланади; якуний молиявий натижа шакллантирилади.

Харажатларнинг стратегик бошқарув ҳисобини ташкил қилиш мақсадида юқорида қайд қилинган ҳаракатлар натижаси, албатта, счётлар режасига янги позицияларни киритишни тақозо қилади. Юқоридаги таклиф ва илмий хулосалардан келиб чиқиб, корхоналарда харажатларнинг стратегик бошқарув ҳисобини ташкил қилиш учун амалдаги “Асосий ишлаб чиқариш” счётига қуйидаги тартибда яна бир қатор қўшимча субсчётларни очишни таклиф қиламиз, хусусан: “Корхона инфратузилмасини бошқариш харажатлари”; “Меҳнат ресурсларини бошқариш харажатлари”; “Моддий-техник таъминот харажатлари”; “Янги маҳсулот турлари ва ассортиментларини яратиш харажатлари”; “Янги технологияларни излаб топиш ва яратиш харажатлари”; “Маҳсулотни истеъмолчигача етказиб бериш харажатлари”; “Маҳсулот реализациясига хизмат кўрсатиш харажатлари”.

Таклиф қилинаётган субсчётлар ҳар бир корхона миқёсида асосий ва ёрдамчи фаолиятлар кесимида харажат турлари бўйича ҳисоб маълумотларини шакллантириб бориш имконини яратади. Шунингдек, харажатларнинг ҳисоб-таҳлил учун самарали базасини шакллантириш мақсадида уларни россиялик олим Е.В.Исаева таклифларига қўшилган ҳолда, қуйидагича таркибий қисмларга ажратишни мақсадга мувофиқ, деб ҳисоблаймиз (2-жадвал).

2-жадвал

Корхонанинг фаолият йўналишлари бўйича ҳисоб маълумотлари шаклланиши

Фаолият йўналишлари	Фойдаланиладиган ҳисоб позицияси (субсчётлар)	Ахборот шаклланидиган манба
Асосий фаолият	“Асосий ишлаб чиқариш харажатлари”; “Моддий-техник таъминот харажатлари”; “Маҳсулотни истеъмолчигача етказиб бериш харажатлари”; “Маҳсулот реализациясига хизмат кўрсатиш харажатлари”.	Асосий ишлаб чиқариш харажатлари сметаси, Тайёрлов-таъминот харажатлари сметаси, Реализация сметаси Хизмат кўрсатиш харажатлари сметаси
Ёрдамчи фаолият	“Корхона инфраструктурасини бошқариш харажатлари”; “Меҳнат ресурсларини бошқариш харажатлари”; “Моддий-техник таъминот харажатлари”; “Янги маҳсулот турлари ва ассортиментларини яратиш харажатлари”; “Янги технологияларни излаб топиш ва яратиш харажатлари”.	Инфраструктура сметаси Ресурслар билан таъминлаш харажатлари сметаси ИТТКИ (НИОКР) харажатлари

Хулоса ва таклифлар. Қиймат занжирининг шаклланиши, яъни хомашё кўринишидаги модданинг бир неча бўғинлардан ўтиб, тайёр

маҳсулот ҳолида истеъмолчига етиб боргунича бўлган харажатларни комплекс ҳисобга олиш:
– маҳсулот яратишнинг мантиқий занжирини аниқлаш;

– технологик жараёнларнинг ҳар бир босқичи харажатлари бўйича шаклланиб боровчи объектив маълумотлар асосида маҳсулот харакатининг энг оптимал вариантыни танлаш;

– маҳсулотга қўшимча қиймат киритувчи асосий, иккиламчи, муҳим ва муҳим бўлмаган харажатларни аниқлаш;

– хомашё-материалларни харидорлардан сотиб олиш, ундан маҳсулот ишлаб чиқариш, тайёр бўлган маҳсулотни истеъмолчига етказиб

беришнинг барча бўғинлари, шунингдек, мазкур бўғинларга ички ва ташқи омиллар таъсири ҳамда улар билан боғлиқ харажатларни ҳисобга олиш ва бошқариш;

– корхоналарда харажатларнинг стратегик бошқарув ҳисобини самарали ташкил қилиш учун уларнинг фаолият йўналишларини асосий ва ёрдамчи йўналишга ажратиш имконини яратади.

Манба ва фойдаланилган адабиётлар:

1. Pardayev A.X., Pardayeva Z.A. Boshqaruv hisobi. Darslik. – T.: Iqtisod-Moliya, 2019. – 556 b.
2. Пардаева Ш.А. Хўжалик субъектларида молиявий натижаларнинг стратегик бошқарув ҳисобини такомиллаштириш. // "Халқаро молия ва ҳисоб" илмий-электрон журнали. www.interfinance.uz, 3-сон, 2021 йил, июнь.
3. Abdinabi Kh. Pardayev, Umidjon U. Kostayev. The improvement of organizing strategic management accounting, Journal of Critical Reviews, 7(18), с. 718-721, ISSN-2394-5125 vol. 7, ISSUE 18, 2020.
4. Абдусаломова Н.Б. Харажатларнинг келиб чиқиш жойлари ва жавобгарлик марказлари бўйича бошқарув ҳисобини ташкил қилиш. // "Халқаро молия ва ҳисоб" илмий-электрон журнали. www.interfinance.uz, 1-сон, 2016 йил сентябрь.
5. Керимов В.Э. Стратегический учет. Учебное пособие. // В.Э.Керимов. – М.: Омега-Л, 2005. – 168 с.
6. Авлоқулов А.З. Молиявий натижалар ҳисоби ва аудити методологиясини такомиллаштириш. Иқтисодиёт фанлари доктори (DSc) диссертацияси автореферати. – Т., 2019 йил. – 71 бет, 16-бет.
7. Амалий бошқарув ҳисоби. Олий ўқув юртлари учун ўқув қўлланма. / А.К.Ибрагимов, Б.А.Хасанов, Н.К.Ризаев. – Т.: Молия, 2014. – 404 б., 187-197-бетлар.
8. Калонов М.Б. Корхоналарда даромадлар ва харажатлар ҳисоби ҳамда таҳлили методологиясини такомиллаштириш. Иқтисодиёт фанлари доктори (DSc) диссертацияси автореферати. – Т., 2019 йил. 63-бет.
9. Ташназаров С.Н. Иқтисодиётни модернизациялаш шароитида молиявий ҳисоботнинг назарий ва методологик асосларини такомиллаштириш. Иқтисодиёт фанлари доктори (DSc) диссертацияси автореферати. – Т., 2019 йил. 73-б.
10. Tashnazarov S. The main ways of the improvement of financial reports in the Republic of Uzbekistan (about balance sheet and the report of financial results). // Journal of Manajement Value & Ethica. ISSN: 2249-9512, Vol. 6, Oct-Dec. 16, №4. P. 109-119. GIFO. 565.

**КОРХОНАЛАРДА ЖОРИЙ АКТИВЛАРНИ ТАҲЛИЛ ҚИЛИШ
МЕТОДОЛОГИЯСИ АСОСЛАРИ**

Мавлянова Дилобар Махкамовна -
Тошкент давлат иқтисодиёт
университети PhD

https://doi.org/10.55439/ECED/vol23_iss2/a23

Аннотация. Мақолада активларни таҳлил қилишнинг усуллари, айланма маблағларни таҳлил қилиш ёндашувлари кўриб чиқилади, мавжуд методологиянинг камчиликлари кўрсатилган, жорий активларни таҳлил қилиш учун муаллифлик методологияси таклиф қилинган, мавжуд усуллари умумлаштириш, шунингдек, янги коэффициентларни қўшиш ва аниқлик киритиш айланма маблағларни таҳлил қилишнинг асосий йўналишлари келтирилган. Дебиторлик қарзлари ва пул маблағлари каби жорий активларнинг бундай элементини таҳлил қилиш кўриб чиқилган. Айланма маблағларнинг алоҳида элементларини, уларнинг тузилишини таҳлил қилиш таклиф этилган ва уларнинг якуний молиявий натижага таъсири асосланган.

Калит сўзлар: айланма маблағлар, айланма маблағлардан фойдаланиш самарадорлиги, айланма маблағларни таҳлил қилиш босқичлари, айланма маблағларнинг тузилиши, жорий, тез, мутлақ, шошилинч ликвидлик коэффициентлари, маблағларни жалб қилишда ликвидлик, айланма маблағларнинг динамик таҳлили, айланма маблағларнинг айланиш коэффициенти, нақд пул таҳлили.

ОСНОВЫ МЕТОДИКИ АНАЛИЗА ТЕКУЩИХ АКТИВОВ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ

Мавлянова Дилобар Махкамовна -
ТГЭУ д.ф.э.н (Phd)

Аннотация. В статье рассматриваются существующие методы анализа активов, подходы к анализу текущих активов, приведены недостатки существующей методики, предлагается авторская методика анализа текущих активов, обобщая существующие методы, а также добавив новые коэффициенты и уточнены основные направления анализа текущих активов. Рассмотрен анализ такого элемента текущих активов как дебиторская задолженность и денежные средства. Предлагается анализ отдельных элементов текущих активов, структуры текущих активов и обосновывается их влияния на конечный финансовый результат.

Ключевые слова: текущие активы, эффективность использования текущих активов, этапы анализа текущих активов, структура текущих активов, коэффициенты текущей, быстрой, абсолютной, срочной ликвидности, ликвидность при мобилизации средств, динамический анализ текущих активов, коэффициент оборачиваемости всех текущих активов, анализ денежных средств.